

ДВЕ СРПСКЕ КОЛОНИЗАЦИЈЕ КАО МОТИВ МИГРАЦИЈЕ СРБА ИЗ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ВОЈВОДИНУ 1918–1950

Сиже: Питање миграција отвара бројна питања и садржи више тематских области, које су у домену политике, права, економије, историографије, социологије, књижевности, демографије и других. Намеће се питање промене броја становника, етничке структуре, миграционих процеса и територијалног размештаја етничких заједница. Бројни фактори и разлози етно-демографских промена и процеса указују на порекло, интензитет и просторни размештај два географски и национално различита простора после Првог и Другог светског рата. Колонизација Срба из Босне и Херцеговине на простор данашње Војводине указује не само на економску страну, већ отвара осетљива питања везана за политичке, националне, психолошке, моралне, демографске и верске аспекте. Колонизација је допринела великим променама у начину живота и била мотив миграцији Срба из Босне и Херцеговине.

Кључне речи: миграција, колонизација, Босна и Херцеговина, Војводина, заосталост, пренасељеност.

Спецификум Војводине огледа се у учесталој и разноврсној миграцији и колонизацији, етничкој шароликости, повезаној са политичким и привредним разлозима. Досељавање има дугу историјску традицију, политичку и економско-демографску садржину. Сеобе Срба пропратиле су реке миграната, означених појмовима: колонисти, избеглице, мигранти, емигранти. Време 20. века може се означити као велики век сеоба, доба националне хомогенизације. Данашњи етногеографски колорит Војводине створен је захваљујући колонизацији и миграцији. Пресељавање је комплексан процес, који по облику, сложености и размерама има хронолошку, просторну и етничку препознатљивост.

Непрестано струјање из Босне и Херцеговине у Војводину може се пратити кроз миграцију почев од средњег века. Колонизација се одвијала 1918–1941. и 1945–1950. у два циклуса и обележила је две југословенске државе, два различита друштвенополитичка и економска система. Колонизација је особена јер се спроводила у оквиру исте државе, где се вршило пресељење са једног на

друго подручје. Разлике у степену привредног и друштвеног развоја заостале Босне и Херцеговине и развијене Војводине биле су мотив за миграције и подстицај за колонизацију.

Узроци сеобе из Босне и Херцеговине лежали су у слабој плодности земљишта, недостатку воде, великим задругама које нису производиле довољно хране, недостатку саобраћајница. Латентне су појаве одласка у сезонску емиграцију, посебно између два светска рата, како би се решио проблем пренасељености.¹ Глад је пратилац збивања у време буна, устанака и ратова. Миграцији су доприносиле верске разлике, политичко-економска борба условљена аграрним питањем, а присутни су и национални, економски и психолошки мотиви као генератор сеоба. Српска склоност ка сеоби указује на виталност духа, на спремност да се променом простора истрајава на очувању националног, верског и културног идентитета. Отуда сеобе из динарских крајева у плодну Славонију, Срем, Банат и Бачку.²

Стање у Босни и Херцеговини указивало је на заоштрене верске, националне и економске антагонизме. Политичке прилике, оптерећене националним и верским груписањем, нису доприносиле решавању аграрног покрета српских кметова. Стање страдања у време Првог светског рата описано је речима "страховит задах прошлости није се после ослобођења осећао толико као у Босни".³ Драматичан биланс страдања становништва у Другом светском рату осликава трагику ратних дешавања, која ће за последицу имати расељавање српског становништва. Савезништво муслимана и Хрвата у светским ратовима оставило је трајне последице на етничке односе, који ће попримити најшире размере међуетничких сукоба проузрокованих вишевековним процесима исламизације, католичења и кроатизације, што ће се поразно одразити на демографски и политички положај Срба.

Током Другог светског рата у Босни и Херцеговини се драстично повећао проценат страдалих Срба на 72,10%, Муслимана на 16,5% и Хрвата 4,20%. Муслимани и Хрвати били су све време под заштитом НДХ, у чијем саставу је била Босна и Херцеговина. Политичке, економске и националне прилике у време Другог светског рата утицале су на размештај становништва у Босни и Херцеговини. Ратни терор захватио је Босну и Херцеговину, а подаци о жртвама остали су несређени. "Само у Босанској Крајини страдало је 77.600 Срба, у Херцеговини 12.000. У срезовима Дервента и Добој, у средњој Босни, где су Срби били већинско становништво, усташе су их практично преполовиле.

---

¹ Раде Ракита, *Послијератна колонизација Жупљана у Војводини*, Зборник за друштвене науке, бр. 63, Нови Сад 1977, 241

² Мара Шовљаков, *Утицај српских добровољаца и глади у Босни и Херцеговини током Првог светског рата на решавање националног и социјалног питања*, Зборник радова са међународне конференције "Архив, медији и култура сећања у Првом светском рату", Нови Сад 29–30. октобар 2015, Нови Сад 2016. 306–330

³ Никола Гаћеша, *Радови из аграрне историје и демографије*, 163

Чишћења простора од Срба нису се одвијала без плана. Страдало је српско становништво устаничких места, у чему је нарочит "допринос", поред усташа и муслимана, дала и немачка војска. Извршено је радикално чишћење српских насеља у Подрињу, Посавини и Босанској Крајини, а многи људи су страдали у злогласном Јасеновцу. Промени етничке структуре Босне и Херцеговине допринела је огромна река избеглица. Према немачким извештајима, већ крајем јуна 1941. из НДХ, у коју је тада спадала Босна и Херцеговина, пребегло је око 110.000 људи. У неким проценама оперише се цифрама од 200 до 400 хиљада лица. Стручњаци Географског факултета у Београду процењују да је само из Босне и Херцеговине било принуђено да побегне око 137.000 лица српске националности.⁴ Посебно је страдало подручје тадашњих котара Босански Нови, Двор, Глина, Костајница, Петриња, Сисак, Бихаћ, Босанска Крупа, Босански Петровац, Цазин и Кореница. Питање Срба на том подручју није се желело решавати само прекрштавањем, већ иселјавањем и покољем у циљу уклањања "српског кордона" између Хрватске и Босне.⁵

После Другог светског рата власти у Босни и Херцеговини нису биле спремне да збрину протеране Србе. Стога је колонизација била егзистенцијални излаз. Истовремено је започела хомогенизација муслиманског становништва. Политичке прилике допринеле су подстицању јаким миграционих струја, расрбљавање започето у Другом светском рату наставило се после рата. Српско становништво није било обухваћено процесом индустријализације и урбанизације, који је био усмерен на Сарајево, Тузлу и Мостар. Нарочито је била запостављена Босанска Крајина, из које су стизали протести.⁶ Развој догађаја, политичке и економске прилике утицале су да Босна и Херцеговина постане највеће миграционо подручје. Срби се више деценија након колонизације крећу у правцу Војводине односно Србије.

Прва аграрна реформа и колонизација била је заснована на неофизиократском учењу, а друга на догматизованој Марксовој идеологији. Обе доктрине означавају два различита приступа истој проблематици. Показала се неспремност обе идеологије да разреше бројне проблеме аграра и становништва. Аграрна реформа и колонизација спроводиле су се после два светска рата у две преваходно пољопривредне Југославије. Политички обликована, правно нормирана аграрна политика, реализована од органа власти, остала је, упркос бројним радовима, научни изазов.

Прва Југославија је правну регулативу спровођења аграрне реформе вршила на основу Претходних одредби, што ће узроковати и спорост, док је друга Југославија спровођење реформе вршила експресно, на основу Закона о

---

⁴ Томислав Богавац, *Нестајање Срба*, 242–243

⁵ Фикрета Јелић-Бутић, *Усташе и Независна Држава Хрватска 1941–1945*, Загреб 1977, 174

⁶ Раде Ракита, *Колонизација из Мркоњићградског краја у Војводину 1945–1948*, Зборник Матице српске за историју, бр. 57, 188, 216, 217, 243

аграрној реформи и колонизацији. Борба за опстанак у време Другог светског рата оснажиће сеобе, које су кулминирале током друге половине 20. века. На крају века окончана је национална хомогенизација извршена по етничком и територијалном принципу на простору бивше Југославије. Сеобе Срба имале су, ако изузмемо две колонизације, драматичне периоде обележене стихијом.

Непрестан ток миграција у једном правцу претежно се одвијао под утицајем економских фактора. Спор привредни развитак Босне и Херцеговине узрок је постојања миграција, које су услед ратних дешавања, устанака у 19. и ратова у 20. веку убрзале кретање. Пораст броја становништва је други разлог сељења у напредније центре, као што је Војводина. Следећи узрок су географско-саобраћајне везе, повезаност и етничко порекло, које су омогућавале лакше кретање и трасирале правац стихијног кретања паралелно са урбанизацијом.

Субјекти прве колонизације, која је почела да се спроводи 1919, били су добровољци борци и неборци, колонисти, аутоколонисти и оптанти. Најповољнији положај имали су добровољци, који су добијали осам кј 1.100 кв. хв, а добровољци неборци пет кј земље. Субјекти друге колонизације били су борци, учесници НОР-а, који су за заслуге у рату остварили право на исту површину земљишта, што је подразумевало колонизацију. Феномен колонизације је остао недоречен. Наука је искристалисала сва питања везана за објекте, док су субјекти, као жив организам, остали у другом плану. Значај колонизације истраживан је у просторном и временском оквиру савременика подложних утицају владајуће идеологије. Зато су послератна политика и наука критиковале међуратну, апологетски се односећи према резултатима друге колонизације.

Миграције су имале пољопривредни карактер и биле условљене аграрном реформом и колонизацијом, која ће убрзати премештај из планинског села у равничарско, а затим у град као спонтана мера. Подстицаји миграција су етничка истоветност, која се манифестовала кроз језик и обичаје. Религија је понекад подстицала или успоравала исељавање. Пример за то су конзервативни католици, који су успоравали, и подстицајни протестанти у Немачкој, који су убрзавали сеобе. Сеобе нису обухватиле муслимане и римокатолике на Балкану, јер су конзервативни и затворени.

Пасивни крајеви, као што су Босанска Крајина и Херцеговина, били су расадници сеоба, а некада уточишта пред турском најездом. Разлоге миграција и захтева за колонизацију налазимо у екстензивној пољопривреди и слабој индустрији, на којима је почивала Босна и Херцеговина 1918. Имала је 13% становништва нове државе, а само 145 индустријских предузећа, односно шест пута мање од Војводине и Словеније. Развој Босне и Херцеговине између два рата није текао узлазном линијом. Настављен је висок прираштај. Становни-

штво Босне и Херцеговине чинило је 1938. укупно 15% југословенске популације, а имало је само 7% југословенских индустријских предузећа.⁷

С обзиром на различите прилике и односе, provedба прве аграрне реформе 1919–1941. вршена је по засебним прописима, и то: 1. за јужне крајеве, 2. за Босну и Херцеговину, 3. за Далмацију и 4. за северне крајеве.⁸ Резултати колонизације у три међуратна подручја показују да је највише породица насељено у Војводину – 23.225, Македонију, Косово и Метохију – 15.772, затим у Славонију – 5.190, односно укупно 44.187 породица. Бачка је по попису из 1931. имала 780.735 становника, док је колониста 1939. било 29.465 душа, односно 3,8% од укупног броја. Подаци указују на мали обим колонизације, недовољан да оствари национализацију територије.⁹

Подручје насељавања	Породица	Површина кј.	Број насеља
Македонија, Косово и Метохија	15.772	216.770	330
Војводина	23.225	184.939	130
Славонија	5.190	34.672	75
Укупно	44.187	436.381	535

Три подручја међуратне колонизације¹⁰

Нашим унутрашњим миграцијама доприносила је сложеност националних, етничких и социјалних односа, које морамо узети као битне факторе колонизације. Колонизација је уско повезана са националним обимом становништва. Опадајући наталитет у плодној равници узроковао је став власти да се незапосленост и висок прираштај у брдима решавају миграцијом, што је за последицу имало исцрпљивање људских ресурса Босне и Херцеговине, одлазак виталног становништва. Простори босанскохерцеговачких брда и војвођанске равнице били су изложени честим демографским променама.

Држава СХС 1918. није имала времена, политичке воље, капацитета и снаге да консолидује власт, сагледа услове, изради стратегију, обезбеди средстава и плански обави, након темељних припрема, аграрну реформу и колонизацију. Зато је тај друштвени процес протекао у знаку бројних проблема, са драматичним током и скромним резултатима. Актери су разједани противречним интересима, мотивима и циљевима.

⁷ Иван Божић, Сима Ћирковић, Милорад Екмечић, Владимир Дедијер, *Историја Југославије*, 422, 426

⁸ Богдан Лекић, *Аграрна реформа и колонизација у Југославији 1918–1941*, Београд 2002, 573

⁹ Мирко Митровић, *Насељавање и колонизација Војводине 1690–1945*, Годишњак Друштва историчара Војводине, Нови Сад 1984, 216

¹⁰ Никола Гаћеша, *Радови из аграрне историје и демографије*, Нови Сад 1995, 358

Политичке прилике после Другог светског рата указују на однос КПЈ према виталним државним питањима. Партија је руководила државом и контролисала рад грађанских странака, које су могле деловати под окриљем Народног фронта, којим је управљала КПЈ. Међународна легализација нове власти захтевала је политичке компромисе. Толерисано је привремено више-страначје и друштвене организације уклопљене у строго контролисани сплет антифашистичких организација до новембарских избора 1945. Извођење аграрне реформе и колонизације свакако је политички срачунато ради придобијања гласова аграрних интересената и колониста у равници.

Из Босне и Херцеговине у Војводину је после Другог светског рата колонизовано 98% Срба и 2% муслимана. Простор који су Срби оставили је насељаван муслиманима из Македоније, Космета и Санцака.¹¹ Спис настао 18. 2. 1950. упућује на то да је земља у Војводини додељена спољним колонистима из Босне и Херцеговине за 15.384 породице, које су добиле 119.230 кј.¹²

Напуштена немачка имања у Војводини постаће, стицајем политичких околности и демографских померања одредишта, циљ коме су стремили стратеги колонизације. Руководјени низом комбинованих политичких и правних мера, колонисти су за кратко време испуњавали постављене циљеве. Насељавањем се обнављао економски живот на бившим немачким газдинствима и пољопривредна производња, учвршћивао поредак.

Народи	Број	Беземљаша
Срба, Хрвата	246.598	23.863
Мађари	260.988	18.699
Немци	173.796	10.475
Словаци	30.993	3.153

Стање становништва у Бачкој 1921.¹³

Друга колонизација поновила је усељавање аграрног становништва у склопу великих политичких промена. Она је спроведена на брзину. Поред добровољног одласка, постојао је одређен политички притисак, проузрокован последицама рата и политиком прогона.¹⁴ Држава није успела да се суочи са политичким последицама рата, жртвама је омогућила колонизацију као сатисфакцију. Колонизовани су Срби, Хрвати у малој мери, а Муслимани нису ста-

¹¹ Томислав Богавац, *Етничка слика Босне и Херцеговине пре и после Дејтона*, Историја 20. века: часопис Института за савремену историју, Београд 1996, 98

¹² АВ, Ф 185, 53

¹³ *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31.1.1921*, Краљевина Југославија, Општа државна статистика, Сарајево, 1932, 354–363

¹⁴ Слободан Ђурчић, *Једна мало позната миграција у Војводини*, Сепарат, Нови Сад 2006, 71, 73

вљани пред дилеме. Они се кроз цео 20. век територијално групишу, без напуштања простора.

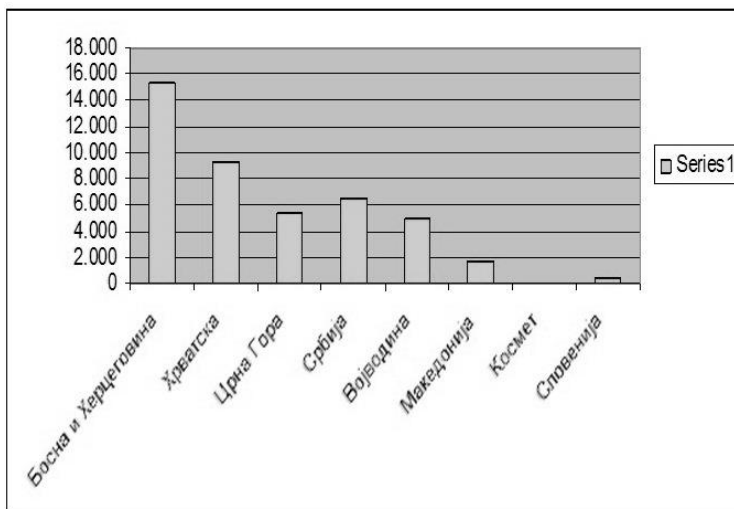
Друштвене прилике после Другог светског рата одвијају се под утицајем ратних дешавања на друштвени живот, што се одразило на покретљивост становништва и материјалних добара и формирање нове свести утемељене на искуству. Страдање у рату донело је друштвене промене, осећај угрожености почивао је на трагичном искуству. Приврженост завичају, традиција, блискост сродника, све је губило првобитни значај и добијало нови систем вредности. Гради се нови поглед на свет. Колонизација је наишла на одзив међу становништвом због изгубљеног националног поверења. Зато се прихватило планско исељавање, организован транспорт, смештај у унапред предвиђена места. Део становништва самовољно се селио. Стихија ће одвести у наредном периоду више Срба него колонизација.

Војводина је, захваљујући геостратегијском положају, постала етнички најсложеније подручје у Европи. Колонизација 20. века, иако није мотивисана само националним разлозима, донела је превагу српском становништву у демографској структури. Други светски рат допринео је страдању Срба колониста и добровољаца посебно на југоистоку Бачке. Мађарска окупација означила је повратак мађарске државне власти и покушај рестаурације власти и повећања мађарског етнитета. Промена националне структуре након Другог светског рата довела је до далекосежних промена посматраних и кроз регион јужне Бачке. Колонизацијом после Првог и Другог светског рата требало је надокнадити огромне људске губитке услед одласка Немаца, и зато се сливају српски досељеници из Босне и Херцеговине и Хрватске. Прва колонизација извршена је на територији Бачке, која је 1921. имала само 21% Срба. Након прве колонизације њихов број се повећао за 3,8%, а након друге за 21,4%. Извршена прва колонизација требало је да поправи демографски положај Срба. У демографском раду Б. Ђурђева износе се подаци везани за колонизацију Бачке, понављањем резултата истраживања Гаћеше. Колонизација је обухватила укупно 29.465 лица у Бачкој, или 3,8% становништва.¹⁵ Досељавање има дугу историјску традицију, политичку и економско-демографску садржину. Подручје плодне и простране равнице, погодно за обраду и насељавање, никад се није одликовало високим природним прираштајем. Исељавање 300.000 Немаца 1944. из Војводине неутралисано је спољном колонизацијом, која је обухватила око 250.000 Срба из Босне и Херцеговине и Хрватске.

Република/покрајина	кј	Колониста
Босна и Херцеговина	119.230	15.384
Хрватска	82.157	9.279
Црна Гора	47.669	5.384

¹⁵ Бранислав Ђурђевић, *Послератно насељавање Војводине*, Нови Сад 1995, 31

Србија	57.386	6.472
АП Војводина	42.429	4.862
Македонија	15.004	1.682
Космет	4.235	47
Словенија	3.242	363 ¹⁶

Порекло колониста у Војводини после Другог светског рата

После Другог светског рата додељено је спољним колонистима Војводине 371.352 кј. Колониста је укупно 43.443.

Срби су потискивани током германске и мађарске колонизације у 18. и 19. веку захваљујући снази Аустроугарске, која новац за колонизацију није трошила на откуп земљишта, већ на унапређење живота колониста. Подизање стандарда изостало је у обе српске колонизације. Етничко насељавање Срба у време прве колонизације није извршено на рачун немачког и мађарског националног простора. Немачки и мађарски народ није после Првог светског рата истиснут на рачун српског народа, већ је задржао стечено. Историјско право Срба на простор остварено је након миграција у време и после Другог светског рата.

Кретање становништва било је условљено политичким, економским и социјалним приликама. Спровођење аграрне реформе, социјализација привреде, изградња индустријских предузећа, биће предуслови за кретање из неразвијених у јаче развијене пределе. Поређења ради, попис из 1931. говори о 554.261 мигранту, а 1948. било је 720.540 миграната рођених ван републике у којој су пописани. Може се говорити о порасту миграната за 30%. Усељеници су у Вој-

¹⁶ АВ, Ф 184, 3142

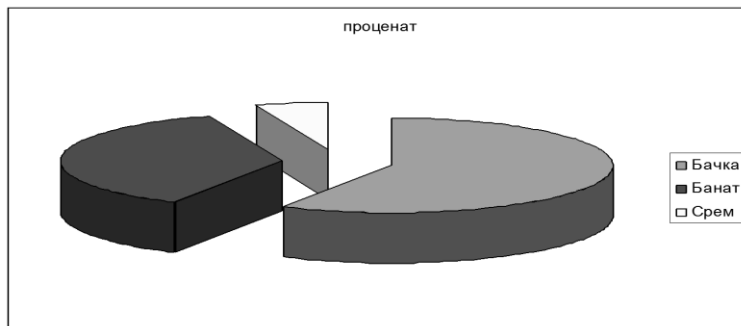
водини 1948. чинили 15,1% становника од укупне масе. Међу Србима су 50% чинили досељени из Босне и Херцеговине у Војводину. Подаци из пописа становништва указују на то да је становништво рођено у Босни и Херцеговини највише настањено у Бачкопаланачком (13.864), Новосадском (7.741) и Оџачком срезу (6.028), а у Кулском између три и четири хиљаде уселјеника.¹⁷ Удео од преко 50% досељеника заступљен је у срезовима Оџаци, Кула и Бачка Паланка.

Највеће учешће у колонизацији имали су колонисти из Босне и Херцеговине, а највећи значај имали су они из Босанске Крајине, који су чинили четвртину досељеног становништва. Најмасовније одредиште колонизације били су западна и јужна Бачка и Банат, у које је досељено 90% колониста.

Подручје	Породица	Чланова
Бачка	5.177	32.337
Банат	7.293	47.062
Срем	1.064	6.355
Свега	13.534	85.754

Колонисти из Босне и Херцеговине насељени у Војводини после Другог светског рата

Највише колониста, 58,1%, досељено је у Бачку. Банат је населило 36,7%, Срем 5,2%. Босна и Херцеговина имала је рејон северног Баната и јужне Бачке, док су западна Бачка, Срем и јужни Банат додатни рејони насељавања. (Види табеле 130, 131. и 132)

Распоређеност колониста – територија колонизације 1945–1950. у Војводини

Колонисти из Босне и Херцеговине населили су западну и јужну Бачку и северни Банат. Учешће колониста из Босне и Херцеговине износило је у северном Банату 53,7% од укупно досељених из БиХ. Босна и Херцеговина дала је Војводини 3,2% становништва рођеног у Босни и Херцеговини. Неоспорно да

¹⁷ Бранислав Букуров, *Порекло становништва Војводине*, Нови Сад 1957, 7, 8, 23, 24, 25, 27

је становништво Босне и Херцеговине чинило најјачу миграциону струју насељену у Војводини, односно јужној Бачкој.

Демографски рејони исељавања из Босне и Херцеговине:

1. Босанска Крајина дала је 24,4% свих савезних колониста или 3,2% досељеника,
2. Срез Дрвар 14%,
3. Дрвар, Босанска Крупа и Босански Петровац дали су 10% савезних колониста и
4. Херцеговина 9,9%.

Исељавање из Босне и Херцеговине током колонизације попримило је размере егзодуса. Срез Дрвар имао је на попису 1948. само 17.978 становника, јер се 41% њих иселило.¹⁸ Поређење пописних резултата из 1948. са резултатима из 1931. говори о значајном пресељењу становништва. Теоријски оквир за наша истраживања пружају конкретни резултати пописа. Сматра се да је Војводину населило 100.000 Срба из Босне у периоду 1931–1948.

Рођени	Стално насељени у Војводини
Хрватска	100.309
Словенија	5.124
БиХ	100.290
Македонија	14.538
Црна Гора	29.415
Укупно:	249.676

Миграције становништва 1931–1948. у Војводину

Војводина је у оквиру Србије примила, у односу на остале области, више становништва 1948. Означена је као типично колонизационо подручје.

Војводина је примила 249.676 или 57,3% становника досељених у Србију. Празан простор за емигрирање становништва настао је услед емигрирања Немаца, што је отворило додатни мотив за реализацију насељавања. Усељавање је прожето истим интересима: етничким, економским и социолошким. Ратно и послератно кретање попримило је несумњиво облик дужег кретања, које је текло од прве и друге аграрне реформе и колонизације и наставило да тече кроз другу половину 20. века.

Република	Примила	Дала	Разлика
Србија	436.001	96.077	+339.924
Хрватска	149.508	224.355	-74.837

¹⁸ Бранислав Ђурђев, *Послератно насељавање Војводине*, Нови Сад 1995, 65–67, 78–102

Словенија	37.811	56.955	-19.144
БиХ	53.792	210.904	-157.112
Македонија	30.442	49.683	-19.241
Црна Гора	12.986	82.566	-69.580
Укупно:	720.540	720.540	0

Миграција становништва у Југославији 1948.

Колонизација је ослабила српске етничке позиције у Босни и Херцеговини и довела до осипања преко 80.000 српских становника Босне и Херцеговине, што ће ојачати српски етнички елемент у Војводини. Колонизацију треба схватити као део обимних померања у другој Југославији, које су биле саставни део континенталних померања везаних за исход рата. Зато се може закључити да је колонизација имала националнополитичко обележје и била феномен југословенског и интернационалног простора. Миграције укључују социјални, демографски и политички садржај, који треба подједнако сагледавати, анализирати и вредновати.¹⁹

Журба у спровођењу колонизације и нагло пресељавање нису оставили време за припрему, која би подразумевала консултовање науке. Заједничко за прву и другу колонизацију била је брзина. Политичке одлуке нису креиране, већ доношене у ходу. Друга колонизација изведена је крајње политички прагматично, у кратком временском року, и оправдано је названа Осмом офанзивом. Прва колонизација имала је маратонско извођење и потрајала је две деценије. Препуштање случају било је око састава и бројности породица, неутврђивања ранијег занимања, непознавања географске средине и обичаја. Долазак породица погинулих бораца и удовица са малолетном децом није доприносио обради земље. Решавано је тиме политичко и социјално питање, улагано је у будућност страдалих, а на штету продуктивности.

Позитивно је на колонисте деловала плодна земља, док је недостатак шума био озбиљан недостатак. Прилагођавање становника отуда је потрајало и утицало је на природни прираштај, који је у старом завичају износио преко 30%, а затим опада у новом завичају. Морталитет је имао узлазну линију, а затим се стабилизује. Рат је смањио мушку популацију. Посебно је страдало мушко становништво од 30 до 50 година живота. Иако енергични, досељеници су имали потешкоће економске, културне и социјалне природе. Промене се одражавају на живот у породици. Укључивање жена у друштвени живот, изван породичног оквира, довео је до смањења наталитета. Велике породице трансформишу се у две или више одвојених мањих породица. Дели се скромна колонијална имовина и тако се подстиче напуштање пољопривредне производње.

¹⁹ АВ, Ф 185, 2022

Миграција у Војводину имала је појачан интензитет у периоду после друге српске колонизације. Из Босне и Херцеговине је у периоду 1953–1960. досељено 52.145, а у периоду 1961–1970. још 42.008 миграната. Војводину је у првом таласу населило укупно 354.618, а у другом 215.258 миграната. Природни ресурси и индустријализација имали су утицај на овако масовну миграцију.²⁰

Закључак

Миграције или пресељавања из Босне и Херцеговине су пројекат изазван бројним политичким, економским и националним узроцима. Обе Југославије биле су немоћне да се суоче са последицама Првог и Другог светског рата. Због тога је колонизација политичка, економска и морална сатисфакција народу који је жртва великог ратног егзодуса.²¹

Mara Sovljakov

Two Serbian colonizations as a motif for the Serbs migration from Bosnia and Herzegovina to Vojvodina 1918-1950

Summary

Although exact demographic analyses are not possible, Vojvodina was a conventional immigration area for centuries. Colonization as a form of migration had national and social significance, creating time and space with far-reaching consequences. The tendency of abandoning the Dinarides homeland, politically organized by the state, settlement by colonization after the end of World Wars I and II will turn into decades lasting movements caused by many reasons, both economic and political ones. Colonization as a part of the migration process will have repercussions of great importance for the Serbian people. The phenomenon linked to the process of colonization is ambiguous, because it went as a reflection of different interests, circumstances, intentions and capabilities. Large and rapid resettlements of the population are caused by extraordinary events, such as economic disruptions,

---

²⁰ Слободан Ђурчић, *Једна мало позната масовна миграција ка Војводини*, Зборник Матице српске за друштвене науке, број 121, Сепарат, Нови Сад 2006, 69–76

²¹ Мара Шовљаков, *Неки аспекти колонизације Срба Босне и Херцеговине у Јужну Бачку-упоредна анализа 1918–1950*. Годишњак историјског архива града Новог Сада, број 3, Нови Сад 2009, 139–164

Колонизација Срба из Босне и Херцеговине 1919–1950. у Војводину је значајан научни изазов коме сам посветила магистарски рад, који је у међувремену прерастао у књигу која није још публикована.

wars, revolutions, political persecutions or natural disasters. Colonization is the most striking population migration. After World War I immigrant families were volunteers, while after World War II they were soldiers' families. The land holding which allowed existence was supposed to enhance adaptation to the new environment. Migrations in the first half of XX century had an agrarian, national, social and political landmark. Instead of 250,000 Germans who emigrated after World War II, the same number of colonists immigrated. The process of migration contributed to national integration and improved demographic situation in favor of the Serbian population. The both colonizations were part of the same plan, which took into account the geostrategic, national, religious, economic and political aspects.